

VÅR NÆRE HISTORIE

KIRKE, RETTSOPPGJØR OG NS-BARN Av Olav Engen

Litt bakgrunn

På bots-og bededagen i 1999 hadde biskop Finn Wagle i Nidaros tatt følgende inn i kirkebønnen:

Vi ber for dem som er rammet av fortielse og fordømmelse. Vi ber for alle dem som etter krigen er blitt utstøtt av kirke og samfunn. Idag legger vi fram for deg vår unnskyldning og våre svik overfor «tyskerbarna» og barna til NS-folk.

Dette førte til at foreningen «Vennetreff for NS-barn» ved sin leder Inger Cecilie Stridsklev tok kontakt med biskopen, som lovet å besøke foreningen høsten 2000. Da dette ble kjent, ble det en del oppstyr. «Foreningen for norske NS-barn», som blir ledet av Ole Wilhelm Klüwer, hevdet å være den som representerte NS-barna. Pressen ble mobilisert mot «Vennetreff», som ble betegnet som en forening som arbeidet for rehabilitering av gamle NS-koryfeer, benektet Holocaust osv.

Dagbladet ved sin medarbeider Bjørn K. Bore var den av dagsavisene som gikk sterkest ut før møtet, de andre nøyde seg stort sett med å gjengi NTB-meldinger på grunnlag av Dagbladoppslaget. Noe som kan være verdt å merke seg, er at Fri Tanke, medlemsbladet for Human-Etisk forbund, engasjerte seg sterkt. Dette forbundet er blitt sterkt radikalisert under sin nye leder Lars Gule, og ser det som sin oppgave å støtte «antifascistiske» bevegelser, herunder Monitor, som har vært omtalt tidligere i Alternativt Samfunn.

Etter litt fram og tilbake, og ikke helt uten dramatikk, tok biskopen likevel fast på sin opprinnelige beslutning. Mer om for- og etterspill kan finnes på hjemmesidene til de to angjeldende foreningene <http://home.online.no/~kluewr/> og <http://home.no.net/nsbarn/>.

Etterspillet består bl.a. i diverse avisinnlegg. Dessuten kom det et program om NS-barn i NRK Brennpunkt tirsdag 31. oktober. Det bidrog til å holde NS-barnsaken varm, men brakte lite nytt om kirkens engasjement.

I Alternativt Samfunn nr. 3/2000 er det gjengitt en korrespondanse mellom Marie Hamsun og biskop Eivind Berggrav. Overskriften er: «En biskop som dømt og en kvinne som ble dømt.» Bare å nevne navnet Berggrav er som å vifte med en rød klut for mange, men i den nevnte brevvekslingen framtrer biskopen som mild og forsonlig.

I historiebøkene nevnes Berggrav som den ledende i kirkekampen under okkupasjonen. Hyrdebrevet «Kirkens Grunn» med brodd mot det nye styre ble lest i kirkene 1. påskedag 1942, og de fleste prester la ned sine embeder. Ca. 10% av prestene (ca. 70 stk.) holdt en annen kurs.

Mange forestiller seg at Kirken under krigen førte en åndelig kamp mot antikrist representert ved okkupasjonsstyret. Mindretallet innen kirken, de 10 %, kan på sin side hevde at de kjempet mot antikrist i form av kommunistrusselen. Det gir like god mening om den religiøse skrelles vekk. Flertall og mindretall kjempet nok helst en verdslig kamp i allianse med høyst verdslige makter. Realiteten var at kirkens flertall kom til å spille på lag med krefter som før krigen sang: «Stryk kristenkorset fra ditt flagg, og heis det rent og rødt!» I 1943 formulerte de en plan for etterkrigsoppgjøret, som minner om de utrensninger av klassefiender som enkelte totalitære samfunn

er kjent for. Det ville i høyeste grad ramme familiene og barna til «forbryterne»:

De som er medlemmer, opprettholder medlemskap eller søker opptagelse som medlem av Nasjonal Samling, fradømmes for alltid eller for et bestemt tidsrum tap av almen tillit. I tillegg hertil kan ilegges bøter på opptil en million kroner. - - Med andre ord: De som er medlemmer av NS vil når tiden kommer bli satt helt utenfor samfunnet både sosialt, økonomisk og politisk.

Regjeringspartiet hadde for ikke mange årene siden vært revolusjonært, og hadde fått oppfrisnet sin gamle beundring for Sovjet-systemet gjennom krigens allianser. Programmet ble riktignok ikke gjennomført slik som opprinnelig tenkt, men ble modifisert etter trykk fra en opinion («silkefront») som vi hører lite om i dag.

Professor Bernt T. Oftestad ved Menighetsfakultetet har skrevet en lengere artikkel om «Landssvikoppgjøret mot prestene i den norske kirke» (Tidsskrift for kirke, religion og samfunn, nr. 1/1997). Under krigen hadde kirken påberopt seg en selvstendig stilling i forholdt til verdslige myndigheter (okkupasjonsstyret), og denne stillingen håpet den å beholde etterpå. Oppgjøret med prestene som ikke hadde fulgt parolene, skulle være en intern kirkesak uten innblanding fra myndighetene. Vi kan bare tenke oss hvordan et slikt oppgjør ville sett ut. Kolleger er kolleger, noe som ofte er viktigere enn politisk syn, og de avvikende prestene var stort sett like ærlige og oppriktige kristne som flertallet. Historikeren Nils Johan Ringdal har fortalt hvordan et slikt internt, betydelig oppgjør ble gjennomført i politiet - det ble kodelagt oppgjøret enn i samfunnet.

Etterkrigstidens myndigheter, av samme politiske valør som krigstidens Londonregjering, ville ikke ha en fristilt kirke, og kjørte NS-prestene gjennom det vanlige rettsapparatet. Oftestad summerer resultatet på denne måte:

NS-prestene ble de store tapere, hjemfalne til straff og sosial utstøtelse, men også de som bar kirkekampen, særlig Eivind Berggrav, tapte ved landssvikoppgjøret. Det norske samfunns politiske maktelite, som var den politiske seierherren i 1945, var også den kirkelige seierherren. - - - Den norske kirke forble den moderne statens religionsvesen som den hadde vært siden enevoldstiden.

Kort sagt: Det var ikke kirken, men staten som bestemte. I en opprørt situasjon like etter frigjøringen ble kanskje enkelte av kirkens tjenere så opptatt av rollen som statens tjenere at de forsømt sin andre herre, men det er i tilfelle en individuell synd, ikke kirkens. Kirken som institusjon var spilt ut på sidelinjen. Den hadde ikke noe å si i oppgjøret med egne syndere, og heller ikke i det øvrige landssvikoppgjøret. Under krigen hadde kirken inngått en verdslig allianse, og måtte ta konsekvensen av det etterpå.

I 1945 skrev Berggrav pamfletten «Folkedommen over NS», og er av den grunn blitt regnet som viktig pådriver for rettsoppgjøret. Dette er bare delvis riktig. Etter streng og rettfærdig straff for konkrete forbrytelser skulle saken være avgjort og kristen tilgivelse tre i kraft. Langvarig utstøtelse og evig skyld var i hvert fall ikke i kirkens bøker. Men fromme ønsker var lite verdt. Kirken hadde tatt en marxistisk tiger i halen, og klarte ikke å holde kontrollen.